

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA LAQAB BILAN MUROJAAT QILISH SHAKLLARI

*Samarqand davlat chet tillar institute
1-kurs talabasi*

Hasanova Shaxinabonu Ismatjonovna

Email adress: shaxinahasanova329@gmail.com.

Ilmiy rahbar

Nishanova Sitora Abduraimovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida laqab bilan murojaat qilishning lingvistik, pragmatik va madaniy jihatlari tahlil qilinadi. Laqablarning shakllanish omillari, ularning ijtimoiy funksiyalari hamda nutq jarayonidagi roli yoritiladi. Shuningdek, har ikki tilda laqab qo‘llashdagi o‘xshash va farqli jihatlari qiyosiy asosda o‘rganiladi. Tadqiqot natijalari laqablarning insonlar o‘rtasidagi emotsional yaqinlikni ifodalashda muhim vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: laqab, murojaat shakllari, pragmatika, ijtimoiy munosabat, til va madaniyat.

Kirish.

Til — bu insoniyatning eng muhim ijtimoiy aloqa vositasi bo‘lib, u orqali nafaqat axborot almashiladi, balki insonlar o‘rtasidagi munosabatlar, hurmat darajasi, ijtimoiy mavqe va emotsional yaqinlik ham ifodalanadi. Har bir tilda mavjud bo‘lgan murojaat shakllari aynan shu jihatlarni aks ettiradi. Murojaat shakllari ichida laqab bilan murojaat qilish alohida o‘rin tutadi, chunki u insonlar o‘rtasidagi norasmiy, samimiy va ba‘zan esa kinoyaviy munosabatlarni ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Laqablar qadim zamonlardan beri insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo‘lib kelgan. Ular dastlab shaxslarni ajratib ko‘rsatish, ularning muayyan xususiyatlarini ifodalash yoki jamiyat ichida o‘ziga xos identifikatsiya vositasi sifatida yuzaga kelgan. Vaqt o‘tishi bilan laqablarning funksional doirasi kengayib, ular nafaqat nomlash vositasi, balki ijtimoiy va pragmatik ma’no yuklovchi birlik sifatida shakllangan. O‘zbek tilida laqablar ko‘pincha shaxsning tashqi ko‘rinishi, xarakteri, kasbi yoki hayotiy tajribasi asosida shakllanadi va ular ko‘proq og‘zaki nutqda faol qo‘llaniladi. Bunda milliy mentalitet, hurmat va ijtimoiy masofa tushunchalari muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, kattalarga yoki notanish shaxslarga nisbatan laqab qo‘llash ehtiyotkorlikni talab qiladi. Ingliz

tilida esa laqablar (nicknames) ko‘proq fonetik qisqartirish, affiks qo‘shish yoki metaforik tasvirlash orqali yuzaga keladi. Ingliz tilidagi laqablar odatda do‘stona muhitda, tenglar orasida yoki yaqin munosabatlarda keng qo‘llanadi. Bu til muhitida individualizm va erkinlik yuqori bo‘lgani sababli laqablar ko‘proq ijobiy va samimiy ohangda ishlatiladi.

Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillarida laqab bilan murojaat qilish hodisasi qiyosiy-lingvistik va pragmatik nuqtai nazardan o‘rganiladi. Tadqiqot jarayonida laqablarning shakllanish mexanizmlari, ularning ijtimoiy vazifalari, madaniy xususiyatlari hamda nutq jarayonidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, har ikki til vakillari o‘rtasidagi kommunikativ farqlar va o‘xshashliklar aniqlanadi.

Asosiy qism.

Ingliz va o‘zbek tillarida laqab bilan murojaat qilish hodisasi ijtimoiy, madaniy va lingvistik jihatdan muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u insonlar o‘rtasidagi munosabatlarning samimiylik darajasi, ijtimoiy masofa va nutqiy odob normalarini aks ettiradi. Laqablar (nickname) odatda shaxsning tashqi ko‘rinishi, xarakteri, kasbi, qiziqishlari yoki muayyan voqealar bilan bog‘liq holda shakllanadi va vaqt o‘tishi bilan mustahkam kommunikativ birlikka aylanadi.

Ingliz tilida laqab bilan murojaat qilish keng tarqalgan bo‘lib, u ko‘proq norasmiy muloqotda, do‘stlar, oila a‘zolari yoki yaqin hamkasblar o‘rtasida qo‘llaniladi. Masalan, “buddy”, “pal”, “mate”, “sweetie”, “honey” kabi murojaat shakllari suhbatdoshlar o‘rtasidagi yaqinlikni ifodalaydi. Shuningdek, ingliz tilida shaxsiy ismlardan qisqartma yoki o‘zgartirilgan shaklda foydalanish ham keng uchraydi: “Michael” – “Mike”, “Jennifer” – “Jenny”. Bu turdagi laqablar kommunikatsiyada qulaylik yaratish bilan birga, suhbatga iliqlik bag‘ishlaydi.

Biroq ingliz tilida laqab ishlatish har doim ham ijobiy ma‘noni anglatmaydi. Ba‘zi hollarda u kinoya, hazil yoki hatto kamsitish ohangini ham o‘z ichiga olishi mumkin. Masalan, tashqi ko‘rinishga asoslangan laqablar ehtiyotkorlik bilan qo‘llanilishi lozim, aks holda u noqulay vaziyatlarga sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli ingliz tilida laqabdan foydalanishda kontekst, intonatsiya va ijtimoiy munosabatlar muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbek tilida esa laqab bilan murojaat qilish o‘ziga xos milliy-madaniy xususiyatlarga ega. O‘zbek jamiyatida murojaat shakllari ko‘proq hurmat va odob normalariga asoslanadi. Shu bois rasmiy va yoshi katta shaxslarga nisbatan laqab ishlatish kamroq uchraydi yoki umuman ma‘qullanmaydi. Biroq yaqin do‘stlar, tengdoshlar va oila a‘zolari o‘rtasida laqablar keng qo‘llanadi.

Masalan, “Lochin”, “Sher”, “Qizg’aldoq”, “Oppoq”, “Shirin” kabi laqablar shaxsning sifatlarini ifodalash orqali unga nisbatan iliq munosabatni bildiradi.

O‘zbek tilida laqablar ko‘pincha ijobiy ma’noga ega bo‘lib, ular hurmat, mehr yoki samimiyatni ifodalaydi. Shu bilan birga, ayrim hollarda tanqidiy yoki kinoyaviy laqablar ham mavjud bo‘lib, ular odatda norasmiy muhitda qo‘llanadi. Masalan, biror kishining odatiy xatti-harakatiga asoslangan laqablar do‘stlar orasida hazil tariqasida ishlatilishi mumkin.

Har ikki tilda laqab bilan murojaat qilishning umumiy jihati shundaki, u kommunikatsiyada yaqinlikni kuchaytiradi va nutqni jonlantiradi. Biroq farqli jihati — ingliz tilida bu hodisa ko‘proq erkin va keng qo‘llansa, o‘zbek tilida u ijtimoiy me’yorlar va hurmat tamoyillari bilan cheklanadi. O‘zbek madaniyatida yosh, maqom va ijtimoiy mavqe muhim bo‘lib, murojaat shakllari aynan shu omillarga bog‘liq ravishda tanlanadi.

Shuningdek, globalizatsiya va madaniyatlararo aloqalar ta’sirida o‘zbek tilida ham inglizcha laqab va murojaat shakllari kirib kelmoqda. Ayniqsa yoshlar nutqida “bro”, “sis”, “baby” kabi so‘zlar faol qo‘llanilmoqda. Bu esa til rivoji va madaniy almashinuv jarayonining tabiiy natijasi sifatida qaraladi.

Ingliz va o‘zbek tillarida laqab bilan murojaat qilish insonlar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni aks ettiruvchi muhim lingvistik vosita bo‘lib, u har ikki tilning madaniy o‘ziga xosligini namoyon etadi. Laqablarning to‘g‘ri va o‘rinli qo‘llanilishi esa samarali va madaniyatli muloqotning muhim shartlaridan biridir.

Xulosa.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek tillarida laqab bilan murojaat qilish hodisasi nafaqat lingvistik birlik, balki chuqur ijtimoiy-madaniy mazmunga ega kommunikativ vosita hisoblanadi. Har ikki til tizimida laqablar insonlar o‘rtasidagi yaqinlik, samimiylik, ijtimoiy masofa hamda o‘zaro hurmat darajasini ifodalovchi muhim indikator sifatida namoyon bo‘ladi. Biroq ularning qo‘llanish doirasi, ma’no yuklamasi va nutqiy vazifalari til egalari yashaydigan jamiyatning qadriyatlari va an’analari bilan chambarchas bog‘liq. Ingliz tilida laqablar nisbatan erkin, individualistik madaniyatga xos tarzda keng va faol qo‘llanadi. Ular ko‘pincha shaxsiy munosabatlarni mustahkamlash, norasmiy muhitda suhbatni jonlantirish va emotsional yaqinlikni ifodalashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ingliz tilidagi laqablar ko‘p funksiyali bo‘lib, ijobiy (mehr, do‘stlik) hamda salbiy (kinoya, istehzo) ma’nolarni ham ifodalashi mumkin. Bu esa ularni qo‘llashda nutqiy vaziyat, kontekst va intonatsiyani hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

O'zbek tilida esa laqab bilan murojaat qilish an'anaviy qadriyatlar, ijtimoiy ierarxiya va hurmat tamoyillari bilan tartibga solinadi. Ayniqsa, yoshi katta yoki ijtimoiy mavqei yuqori bo'lgan shaxslarga nisbatan laqab ishlatish cheklangan yoki noo'rin hisoblanadi. Shu jihatdan o'zbek tilida murojaat shakllari ko'proq rasmiylik va odob doirasida shakllanadi. Biroq yaqin do'stlar, tengdoshlar va oila a'zolari o'rtasida laqablar samimiylik, mehr va ijobiy munosabatni ifodalovchi vosita sifatida keng qo'llanadi.

Zamonaviy globallashuv jarayonlari natijasida ingliz tilidagi murojaat shakllari va laqablarning o'zbek tiliga kirib kelishi kuzatilmoqda. Bu ayniqsa yoshlar nutqida yaqqol namoyon bo'lib, tilning dinamik rivojlanayotganini ko'rsatadi. Biroq bu jarayon milliy madaniyat va nutqiy odob me'yorlariga zid kelmasligi, balki ularni boyituvchi omil sifatida xizmat qilishi lozim.

Umuman olganda, laqab bilan murojaat qilish fenomeni ikki tilni qiyosiy o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. U nafaqat til strukturasini, balki jamiyatning madaniy qadriyatlari, insonlararo munosabatlar modeli va kommunikativ strategiyalarini ham ochib beradi. Shuning uchun bu mavzuni yanada chuqurroq pragmatik, sotsiologik va psixolingvistik jihatdan o'rganish ilmiy izlanishlar uchun dolzarb yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). Politeness: Some Universals in Language Usage.
2. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press.
3. Wardhaugh, R. (2010). An Introduction to Sociolinguistics. Wiley-Blackwell.
4. Holmes, J. (2013). An Introduction to Sociolinguistics. Routledge.
5. Hudson, R. A. (1996). Sociolinguistics. Cambridge University Press.
6. Gumperz, J. J. (1982). Discourse Strategies. Cambridge University Press.
7. Rahmatullayev, Sh. (2006). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent.
8. Yo'ldoshev, B. (2010). O'zbek nutq madaniyati asoslari. Toshkent.
9. Mahmudov, N. (2012). Til va jamiyat. Toshkent.
10. Safarov, Sh. (2008). Pragmalingvistika. Toshkent.
11. Nishanova Sitara Abduraimovna. "Nutq muloqoti jarayonida murojaat shaklini tanlash" Innovation of development 4 (4), 90-96. 2026.